

Günay Tümer, Hristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2021, 226 sayfa

İsmail Başaran *

Öz

Prof. Dr. Günay Tümer tarafından toplam 226 sayfa olarak kaleme alınan bu eser, Hristiyanlık ile İslam’da Hz. Meryem’i mukayeseli olarak ele almıştır. Bu eserde, her iki dinin kutsal metinleri dikkate alınarak incelenmiş ve Meryem ile ilgili yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Şüphesiz, konuya yaklaşımı belirleyen unsurlar, her iki dinin kutsal metinlerde yer alan inançsal (akide) sistem ve Tanrı konusuna teolojik yaklaşımlardır, çünkü teolojik değerlendirme ve görüşler, o dinin temel taşları olarak kabul edilmektedir.

Meryem hem Hristiyanlık hem de İslam geleneğinde önemli bir figürdür. Hristiyanlıkta Meryem’in önemi daha çok oğlu İsa dolayısıyla öne çıkmaktadır. Hristiyanlıkta Meryem, İsa’nın annesi olduğu için İsa’dan sonraki en önemli şahsiyet olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlığa göre Meryem, Teslis’in en önemli figürlerinden biridir ve bundan dolayı Katolik ve Ortodokslar için Mariyoloji (Meryem bilim) bölümü büyük bir öneme sahiptir. Ancak Protestanlar, Meryem’in insani vasıflarını göz önünde bulundurarak ona özel bir önem atfetmez ve Mariyoloji yerine Kristoloji (Mesih bilimi) alanına ağırlık vermektedirler. Bu itibarla, Hristiyanlık Hz. İsa’yı merkeze alan bir din olması hasebiyle Hz. Meryem’i de İslam anlayışından daha farklı değerlendirmiş ve onu çoğu zaman “Tanrı annesi” olarak telakki etmiştir. İslam ise Kur’an bağlamında O’nun iffetli bir kişi ve peygamber annesi olduğunu vurgulamıştır.

Anahtar Kelimeler: Meryem, Hristiyanlık, İslam, İsa, Mariyoloji.

Virgin Mary in Christianity and Islam

Abstract

This 226-page work, authored by Prof. Dr. Günay Tümer, comparatively examines the Virgin Mary in Christianity and Islam. The book analyzes the sacred texts of both religions, presenting their respective approaches to Mary. Undoubtedly, the key elements shaping this approach are the doctrinal systems and theological perspectives on God found in the sacred texts of both religions, as theological evaluations and views are considered the cornerstones of those religions.

Mary is an important figure in both Christian and Islamic traditions. In Christianity, Mary's importance is primarily highlighted through her son, Jesus. As the mother of Jesus, she is considered the most important

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

e-mail: ibasaranblk@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-44080842>

Atıf/Citation: Başaran, İsmail. “Günay Tümer, Hristiyanlıkta ve İslam’da Hz. Meryem , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2021, 226 sayfa”. *BAİD* 22 (Aralık 2025), 241-249.

figure after him. According to Christianity, Mary is one of the most important figures in the Trinity, and therefore, the study of Mary is of great importance to Catholics and Orthodox Christians. However, Protestants, considering Mary's human qualities, do not attribute special importance to her and instead focus on Christology (the study of Christ). Consequently, Christianity, being a religion centered on Jesus, has viewed Mary differently than Islam, often considering her as the "Theotokos". Islam, on the other hand, within the context of the Quran, emphasizes her as a chaste person and the mother of a prophet.

Keywords: Mary, Christianity, Islam, Jesus, Mariology.

Giriş

Prof. Dr. Günay Tümer tarafından toplam 226 sayfa olarak kaleme alınan bu eser, Hristiyanlık ile İslam'da Hz. Meryem'i mukayeseli olarak ele almıştır. Bu eserde, her iki dinin kutsal metinleri dikkate alınarak incelenmiş ve Meryem ile ilgili yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Şüphesiz, konuya yaklaşımı belirleyen unsurlar, her iki dinin kutsal metinlerde yer alan inançsal (akide) sistem ve Tanrı konusuna teolojik yaklaşımlardır, çünkü teolojik değerlendirme ve görüşler, o dinin temel taşları olarak kabul edilmektedir.

Giriş (s. 3-72)

Genel olarak, Meryem hem Hristiyanlık hem de İslam geleneğinde önemli bir figürdür. Hristiyanlıkta Meryem'in önemi daha çok oğlu İsa dolayısıyla öne çıkmaktadır. Hristiyanlıkta Meryem, İsa'nın annesi olduğu için İsa'dan sonraki en önemli şahsiyet olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlığa göre Meryem, Teslis'in en önemli figürlerinden biridir ve bundan dolayı Katolik ve Ortodokslar için Mariyoloji (Meryem bilim) bölümü büyük bir öneme sahiptir. Ancak Protestanlar, Meryem'in insani vasıflarını göz önünde bulundurarak ona özel bir önem atfetmez ve Mariyoloji yerine Kristoloji (Mesih bilimi) alanına ağırlık vermektedirler.

Yazara göre, İngiliz asıllı Hristiyan İlahiyatçı Andrew Louth, "Hristiyanlıkta Meryem bağımsız olarak ele alınamaz; onun anlamı ve önemi İsa'dan dolayıdır ve Tanrı Anası olarak vahyin sırlarını açıklar," diyerek Katoliklerin ve Ortodoksların Meryem hakkındaki görüşlerini özetlemiştir. Yirminci asrın önemli Hristiyan (Protestan) İlahiyatçılarından olan Karl Barth ise, Meryem Doktrini'nin ilahi analık nedeniyle değil, Tanrı iradesinin mucizevi bir şekilde tezahür ettiğini ve konunun bu temel noktadan ele alınmasını daha doğru

bulduğunu ifade etmektedir. Bu görüş İslam'ın Hz. Meryem ile ilgili görüşüne yakındır.

Hristiyan kutsal metinlerinde Meryem ile ilgili ilk bilgilere, Pavlus'un mektuplarındaki ifadelerden ulaşılır. En eski İncil olan Markos İncili'nde, Meryem hem adıyla hem de İsa'nın annesi olarak iki kez geçer. En son yazılan İncil olan Yuhanna'da ise adı verilmeden (Celile'nin bir köyü olan) Kana mucizesinde bahsedilir. Matta ve Luka İncilleri, İsa'nın çocukluğunun anlatıldığı kısımlarda Meryem'e yer verir, ancak Hristiyan kutsal kitabının geri kalanında Meryem'den bahsedilmez.

Yazarın ifade ettiğine göre, Meryem'in hayatı ile ilgili kutsal kitaplarda verilen bilgiler sınırlıdır. Elde edilen verilere göre, Meryem Davud'un soyundan gelmektedir ve Zekeriya ile Elizabeth ile akrabadır. Meryem'in nişanlısı Nasıralı Yusuf'tur. Cebrail, Meryem'e Nasıra'da İsa'nın doğumunu müjdelemiştir ve Meryem hamile kalmıştır. Doğum, Beyt Lahim'de gerçekleşmiştir. Meryem ve Yusuf, İsa'yı Yahudi geleneklerine göre büyütmüşlerdir; İsa'nın doğumunun sekizinci gününde sünnet edilip mabede getirilmiştir. Meryem, İsa'nın Kana mucizesi ve çarımha gerilme olaylarında yanındadır. Ancak Meryem'in doğumu, ölümü ve yaşıyla ilgili kutsal metinlerde herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Teslis'te Meryem'in neden ele alınmadığına dair farklı görüşler vardır. Bazı görüşlere göre, Meryem İsa ile eşit tutulmamak amacıyla dikkate alınmamıştır; diğer görüşlerde ise oğlunun Tanrılığı vurgulanmamak için bu tercih edilmiştir.

Meryem-Havva karşılaştırmasında, Havva'nın ölümü, Meryem'in ise (İsa'nın şahsında kastedilen "kurtuluşu") doğurduğu savunulmaktadır. Meryem'in bakireliğinin devam edip etmemesi konusunda ise bazıları, Meryem'in sürekli bakire olduğunu savunarak "İsa'nın kardeşleri" ifadesinin Yusuf'un diğer çocuklarına işaret ettiğini ileri sürerken; diğerleri, Meryem'in bakire olmadığını ve İsa'nın doğumundan sonra Yusuf ile evliliklerinin devam ettiğini savunmaktadırlar. Bazı görüşler, Meryem'in bir peygamber olduğunu, bazıları ise onu veli (sıddık) olarak nitelendirerek kerametlerinin bu şekilde açıklandığını belirtmektedir. Meryem'in günahsız olup olmadığı konusunda ise, bazıları onun günahsız olduğunu savunurken, bazıları da günahsız olmadığını ileri sürmüştür. Augustin, Meryem'in asli suç altında doğduğunu ancak "yeniden doğma inayetiyle" bu etkilerden kurtulduğunu ifade etmektedir. Meryem'in günahsız olmasına karşı çıkanlar, eğer Meryem günahsız olursa, onun Tanrı ile eşit olacağı ve İsa ile aynı düzeyde kabul edileceği görüşündedirler.

Meryem'in "Theotokos" (Tanrı Anası) olarak kabulü, Efes Konsili'nde gerçekleşmiştir. Ancak Protestanlar, Meryem'in böyle bir sıfatla anılmasına karşıdılar. Kur'an-ı Kerim'de ise "Meryem oğlu İsa" ifadesinin geçmesi, Hristiyan inancındaki "Theotokos" deyimine karşılık gelebileceği ifade edilmektedir.

Meryem'e bağlılık arttıkça, bu bağlılık tapınmaya dönüşmüş, ikonlar kiliselerde yaygınlaşmış ve imaj tapınıcılığı ortaya çıkmıştır. Bazı imparatorlar, bu ikonların yok edilmesi için çabalar göstermiş ve Meryem kültü sarsıntıya uğramıştır. Son olarak, 787 İznik Konsili'nde ikonlara saygı gösterileceği fakat tapınılmayacağına karar verilmiştir.

Doğu litürjisinde Meryem, Batı litürjisine göre daha ön planda yer almaktadır. Reformasyondan önce, Meryem, İsa'ya eşit görülmeye başlanmışken, Reformasyon ile birlikte Protestan ülkelerde Meryem geri planda kalmıştır. Ancak Katolik kiliselerinde, Reformasyon'dan sonra da Meryem önemli bir figür olarak varlığını sürdürmüştür.

Hristiyanlıkta Meryem (s. 75-170)

Yeni Ahit'te, İsa'nın annesi Meryem'in adı 19 kez geçmektedir. Meryem ismi, ilk olarak Hz. Musa'nın ablasında kullanılır ve başka kadınlar tarafından da taşınmıştır. (s.75) Bu ismin kökeni Latince'den türetilmiş olup deniz anlamına gelen bir kelimeyle ilişkilendirilmiştir. Mısır'a dayanan anlamlar ise "Tanrı'ya bağlı" ya da "Tanrı'yı seven" şeklindedir. Talmud'da ise "acılık" anlamında kullanılmıştır. Diğer anlamlar arasında "hanım", "ışık veren" ve "kadın peygamber" de yer almaktadır. Meryem, Davud sülalesine mensuptur, ancak kutsal kitapta anne ve babası hakkında bilgi verilmez; apokrif eserlerde ise annesinin adı Hanna, babasının ise Joachim olarak geçer. (s.78)

İnciller'de Meryem ile ilgili bilgiler, Cebrail'in Meryem'i İsa ile müjdelemesiyle başlar, Meryem'in daha önceki hayatıyla ilgili bilgi ise yoktur. Apokrif metinlerde ise Meryem'in önceki hayatına dair az bir bilgi bulunmaktadır. Luka İncili, Meryem hakkında ilk bilgiyi veren İncil'dir. Luka'da önce Zekeriya'nın oğlu ile müjdelenmesi, sonrasında ise Meryem'in İsa ile müjdelenmesi anlatılır ve buradan Meryem'in Nasıra'da yaşadığı sonucu çıkar. Ancak Meryem'in doğduğu yer tam olarak bilinmemektedir. Meryem'in doğduğu yerle ilgili olarak Sephoris, Beytlehem ve Kudüs şehirleri de öne sürülmektedir. (s.80)

Meryem'in doğum tarihi ise İsa'nın doğum tarihine göre hesaplanır. İsa'nın MÖ 6'da doğduğu kabul edildiğinde, geleneğe göre 14 yaşında evlendiğinde 15 yaşlarında İsa olmalıdır. Buradan hareketle, Meryem'in MÖ 22-21 tarihlerinde doğmuş olabileceği öne sürülmektedir. (s.81)

Meryem'in yaşadığı çevreye bakıldığında, o dönemde Ferisi ve Saduki tartışmalarının, Yahudi ve putperest toplumların ve yalnızca şekilcilik akımlarının mevcut olduğu görülür. Bu kısımlar apokrif metinlerde yer almaktadır. Meryem'e İsa müjdelendikten sonraki bölüm, İncillerde geçer. Cebrail Meryem'e gelerek ona oğul müjdelendiğini, ona Allah'ın oğlu deneceğini ve Davud'un tahtının verileceğini bildirir. Meryem buna şaşırduğunda ise örnek olarak Elizabeth'in kısır olduğu halde doğuracağı verilir ve Meryem, "Tanrı'nın dediği olsun" der. Sonrasında Elizabeth'in yanına gider ve bir süre burada kalır. Bu süre zarfında, Meryem'in durumu etrafındaki kişilerle olan ilişkilerini de etkiler. Nişanlısı Yusuf, Meryem ile buluşmadan önce Meryem'in hamile olduğunu öğrenir. Yusuf, Meryem'den boşanmayı düşünürken rüyasında bu olayın ona hikmeti gösterilir ve Yusuf bu düşünceden vazgeçer. Meryem ile Yusuf Beytlehem'e gider ve Meryem, İsa'yı doğurur ve oradaki yemliğe yatırır. Yahudi geleneğine göre, İsa 8. günde sünnet edilir ve adı konulur. Yahudi uygulamaları yerine getirildikten sonra Nasıra'ya dönerler. İsa'nın hizmeti başladıktan sonra, Meryem ile ilgili birkaç şey dışında İncillerde bilgi bulunmaz. Meryem ile ilgili olarak İncillerde yazan tek şey, Kana düğün mucizesinde İsa'nın yanında bulunmasıdır. İsa burada suları şarap yapmıştır. Bir diğer bilgi ise İsa'nın haç olayında Meryem'in orada bulunmasıdır, ancak bu sadece Yuhanna'da geçer. Yuhanna'daki ifadelerden, Yusuf'un haç olayından önce öldüğü anlaşılır. (s.89)

Meryem'in nerede, kaç yaşında öldüğü ve kabrinin nerede olduğu ise tam olarak bilinmemektedir. Fakat Meryem'in ölüm hikâyesinin eski nüshalarında onun ölümü zikredilmez, cennete yükseldi denir. Fakat genel olarak apokrif metinlerde Meryem'in ölümünün Kudüs yakınlarında geçtiği yazılır. Meryem'in kabrinin Kudüs'te olduğunu öne sürenler kadar Efes'te olduğunu öne sürenler de vardır. Efes'te olduğunu öne sürenler Meryem'in Yuhanna'nın yanında kalmasına bağlamaktadırlar. (s.105)

Hristiyan inancına göre, Meryem, İsa'dan daha aşağıda olmasına rağmen diğer insanlardan daha yüce bir konuma sahiptir. 1854 yılında yayımlanan Papalık Bildirisi, Meryem'in inayetinin melekler ve azizlerden daha yüksek olduğunu

kabul eder. Ancak, bazıları Meryem'in papazlık görevini yerine getiremeyeceğini savunur. Meryem'in Hristiyan inancındaki yüce konumu, onun bakire olarak doğum yapmasıyla da ilişkilidir. Bakirenin doğum yapması fikri İsa'dan önce de vardı. Bu fikir eski ve yaygın fakat vukuu seyrekti. Bu konunun özellikle Roma-Yunan taraflarında ilgi konusu olduğu ve bu durumun bir insanın Tanrılığını ifade ettiği söylenir. (s.111)

Protestanların en çok karşı çıktığı konular; Meryem'in günahsızlığı, göğe yükselmesi, asli suçtan uzak olması. Protestanlara göre eğer bunlar kabul edilecek olursa Meryem ve İsa eşit olacak. Yani Meryem'de Tanrılaşacak. Protestanlar inayet konusunda da Tanrı'nın inayetinin sadece İsa olduğunu söyler. Katolikler ise Meryem'e inayetten de söz eder. Bu farklılığı nedeni; Protestanlara göre inayet arızı, Katolikler'e göre inayet fitridir. Ortodokslar'da Meryem'in asli günahdan uzak olduğu düşüncesine karşı çıkmışlardır. Onlar da bu konuda Protestanlar gibi düşünmektedir. Katolik ve Ortodokslar Meryem'in sürekli bakireliğini ve 'Tanrı'nın anası' lakabını kabul ederler. Protestanlar Meryem'in bakireliğini kabul eder ama 'Tanrı'nın anası' lakabını kabul etmezler. Hristiyan kutsal kitabında Meryem'in bir mucizesi yoktur ve Meryem'den en çok bahseden İncil Luka'dır. (s.163)

İslam'da Meryem (s. 173-197)

Kur'an-ı Kerim'de Meryem adı 34 yerde geçmektedir. Hz. Muhammed (sav)'in annesinin adı ise hiç geçmemektedir. Bunun nedeni, hem Hz. Muhammed (sav)'in Kur'an-ı Kerim'i kendisinin yazmamış olmasıyla ilgili bir delil, hem de asıl sebep Âmine'nin Tanrılaştırılmak istenmemiş olmasıdır. Meryem'in Âmine'den daha faziletli olması ise şu sebeple açıklanmıştır: Hz. İsa da Hz. Muhammed de babasız büyümüştür, fakat İsa hiç evlenmediği için tüm yüklerini Hz. Meryem ile paylaşmıştır. Bu sebepten dolayı arada bir fazilet farkı olduğu belirtilmiştir. (s.173)

Meryem'in babası Kur'an-ı Kerim'de İmran, annesi ise Hanna olarak geçer. İmran'ın nesebi Davud soyuna bağlıdır. Meryem'in hayatı hem Kur'an-ı Kerim'de hem de çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Hanna, çocuğu olursa onu mabede adayacağına söz verir ve Meryem doğduktan sonra onu mabede adar; koruyuculuğunu ise Zekeriya üstlenir. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf'tan bahsedilmez. İsa doğduktan sonra Meryem geri döndüğünde, oradakilerin hesap sorduğu ve

İsa'nın konuştuğu nakledilir. İncillerde ise hesap sorma olayı geçmez. Hadislerde de Meryem hep faziletli birisi olarak anılmıştır. (s.177)

İmam Eş'ari kadınların da peygamber olabileceğini kabul eder ve peygamber olabilecek 6 kadın ismi sayar. Bu 6 kadından biri de Hz. Meryem'dir. Peygamber olabilme ihtimallerini ise vahiy meleğinin onlara gelmesiyle ilişkilendirir. Fakat Ehl-i Sünnet, kadınlardan peygamber olamayacağını savunarak, Meryem için "veli bir kul" tabirini kullanmaktadır.

Karşılaştırmalı Değerlendirme (s. 201- 207)

Meryem figürü hem Hristiyanlık hem de İslam açısından önemli bir yere sahiptir. Ancak her iki dindeki anlatımlar hem teolojik yaklaşım hem de tarihsel aktarım açısından bazı farklılıklar ve benzerlikler içerir. Bu bağlamda yapılan karşılaştırma şu şekilde özetlenebilir:

Meryem'in annesi ve babası hakkındaki bilgiler, Hristiyan kutsal metinlerinde yer almazken, apokrif kaynaklarda geçmektedir. Buna karşılık, İslam geleneğinde bu isimler zikredilmekte ve Müslümanlar tarafından genel kabul görmektedir. Kur'an-ı Kerim Meryem hakkında birçok bilgi sunmakla birlikte bu bilgiler kronolojik sıraya sahip değildir. Hristiyan kutsal metinlerinde ise Meryem, doğrudan değil, çoğunlukla İsa'nın hayatı bağlamında ele alınmakta, doğumu ve çocukluğuna dair detaylar ise yine apokrif kaynaklarda yer almaktadır.

İki gelenekte de Zekeriya ve eşi önemli bir rol oynar. Özellikle mucizevi doğum teması etrafında her iki metinde de örnek olarak sunulurlar. Meryem'e gelen vahiylerin aktarım biçimi ise farklılık arz eder. Hristiyan anlatımında ilahi bildirimler Ruhulkudüs aracılığıyla gerçekleştirilirken, Kur'an'da bu görev Cebrail (Cibril) tarafından doğrudan yerine getirilir.

Yusuf'un konumu da dikkat çekicidir. Hristiyan metinlerinde Meryem'in nişanlısı olarak geçen Yusuf, Kur'an'da yer almaz; ancak İslam kaynaklarında dayısının oğlu olarak anılır. Her iki gelenekte de İsa'nın Beytullahim'de doğduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, Mısır'a kaçış yalnızca Hristiyan metinlerinde yer almakta, Kur'an'da böyle bir anlatı bulunmamaktadır.

Mucizeler bağlamında da ayrılıklar gözlemlenir. İncil'de yer alan Kana mucizesi –suyun şaraba çevrilmesi– yalnızca Hristiyan metinlerinde geçerken, Kur'an'da İsa'nın gökten sofraya indirme (Maide Suresi) mucizesi anlatılır. Aynı şekilde,

İsa'nın çarmıha gerilmesi ve bu esnada Meryem'in orada bulunması sadece Hristiyan metinlerinde yer almakta; Kur'an, İsa'nın çarmıha gerilmediğini ifade etmektedir. (s.201)

Sonuç olarak, Meryem her iki dinin inanç sisteminde de ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Hristiyanlıkta Meryem'in önemi büyük ölçüde İsa ile olan ilişkisine dayanırken, İslam'da Meryem hem annelik vasfı hem de bireysel faziletleriyle mümtaz bir yere sahiptir. Bu yönüyle Meryem, iki dinin kutsal kadın tasavvuru, vahiy anlayışı ve teolojik söylemleri açısından karşılaştırmalı çalışmalara konu olabilecek güçlü bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. (s.211)

Kaynakça:

Tümer, Günay. *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
